

Ігор БРИНДАК

Слова, які винесені у заголовок, у перекладі з латинської мови звучать «на вечері Господній». Так називалася булла Папи Урбана V, видана у 1363 році. Що ж такого особливого було у цьому середньовічному документі? Про це й піде мова у публікації. У попередньому номері «Живої Води» (див. статтю «Лепанто: за лаштунками битви») серед іншого була розповідь про римського Папу Святого Пія V. Так ось цей понтифік у 1568 році запровадив дуже цікаву традицію. Кожного року у Великий Четвер з балкону головної папської базиліки перед усім народом зачитувалась булла Папи Урбана V «In coena Domini».

Читання здійснювалося в урочистий спосіб у присутності самого понтифіка. Читалося її на двох мовах: спочатку латиною, а згодом - італійською. По завершенні читання Папа кидав униз запалений восковий смолоскип. Ця традиція проіснувала в Римі аж до 1770 року. Її скасував Папа Климент XIV. Папа Пій V також розпорядився, щоб цей документ був оприлюднений в інших католицьких країнах. Але до цього у більшості випадків не дійшло, тому що спротивилося багато правителів. Вони не дозволили публікувати буллу у своїх володіннях. А пізніше, у 1770 році, її перестали урочисто читати саме тому, що про це Папу просили європейські монархи.

Виникає логічне запитання: що ж такого страшного було в цьому документі, що проти його оприлюднення виступали навіть правителі окремих держав? В антиклерикальній літературі це пояснюється дуже просто: мовляв, папство хотіло політичної влади, а монархи цьому протривилися. Ось як, наприклад, у свій час коментував ситуацію навколо «In coena Domini» радянський атеїстичний ідеолог С. Лозинський: «У цій буллі, як вже зазначалося, проголошувалися анафеми на всіх єретиків, зокрема й на тих, які

дозволяли собі сумніватися у праві глави Католицької Церкви втручатися у внутрішнє життя держав і диктувати свою волю тому чи іншому монарху». (С.Г. Лозинский «История папства», Москва: «Издательство политической литературы», 1986, стор. 315). Але у чому ж конкретно виражалося це втручання чи «бажання диктувати свою волю», пояснення не було.

Часи змінилися, і тепер зі змістом згаданої вище булли може ознайомитися кожен, хто бажає (див. In coena Domini - <https://ru.wikipedia.org/wiki/in-coena-domini>). Залишається тільки визначити, яку ж загрозу в ній побачили деякі правителі.

На початку варто зробити деякі пояснення. Офіційні папські документи отримують свою назву не від їхнього загального змісту, а від перших слів документу. Тому назва «На трапезі Господній» не означає, що булла присвячена саме Пресвятій Євхаристії, як дехто може подумати. Насправді ж у ній перераховувалися гріхи, які тягнули за собою автоматичне відлучення від Церкви. Усі, мабуть, чули про форму такого церковного покарання, але не всі знають, що в окремих випадках воно може бути автоматичним. Тобто не потрібно, щоб про це відлучення хтось оголошував. Достатньо зробити тільки відповідний вчинок. Варто наголосити, що такий вид покарання як автоматичне відлучення від Церкви існує й до сьогодні. Однак воно стає наслідком звершення цілком інших гріхів. Що стосується згаданої булли, то в часи Урбана V, коли вона була написана, таких гріхів було сім, а в XVI столітті, відколи її почали читати публічно, число їх зросло до двох десятків. Більшість пунктів «In coena Domini» стосується гріхів релігійного характеру, таких, наприклад, як «фальшування папських документів» або «продаж зброї чи стратегічних матеріалів арміям, які ведуть війну проти християн» (на той час це були здебільшого армії ісламських держав) і т.ін. Зрозуміло кожному, що не ці пункти могли викликати занепокоєння в окремих правителів, а щось інше. Кожна неупереджена людина, яка перечитає усі пункти, легко здогадається, який із них міг спричинити найбільший спротив у європейських монархів. Це був пункт 5-й. Отож, у ньому до гріхів, які тягнули автоматичне відлучення від Церкви, відносилось наступне: «Запровадження нових податків і зборів або підвищення старих, якщо це не дозволено законом, або немає окремого дозволу Апостольського Престолу». Хочеться наголосити, що там не йшла мова про податки з храмів, монастирів чи церковних осіб, бо у такому випадку це було б окремо відзначено. Мова йшла про оподаткування будь-якої верстви населення. Тому й не дивно, що так багато власть імущих упродовж тривалого часу противилися цьому документу. І можна з впевненістю сказати, що коли б він з'явився у наш час, то його б теж багато хто зустрів вороже.

Булла «In coena Domini» і все, що з нею пов'язане, руйнує дуже багато стереотипів. Хто жив у радянський час, той, мабуть, пам'ятає, як тоді любили наголошувати, що Церква, мовляв, завжди була на стороні багатих і проти бідних. У нас час так уже відверто не

говорять про це. Але можна почути іншу тезу: мовляв, у Середньовіччі церковна ієрархія дбала тільки про зростання власної могутності, а за простих людей не дбала. Однак булла «In coena Domini» є цьому дуже добрим запереченням. Бо пункт 5 якраз і захищав простий народ від податкових зловживань. До речі, вперше відлучати від Церкви за такі зловживання приписував ще Перший Латеранський собор, який відбувався у 1123 році за Папи Калікста II.

Податкова справа була не єдиною, яка цікавила середньовічних богословів. Напевно, для більшості читачів є відомим ім'я святого Антонія Падуанського (1195-1231). Його знають як такого, до якого заносять молитви, щоб знайти загублену річ. Це пов'язано з тим, що проповіді святого Антонія мали на людей такий вплив, що навіть злодії, слухаючи їх, повертали власникам украдені речі. І, як показують факти, Святий Антоній впливав не лише на злодіїв. До сьогодні в архівах міста Падуа зберігся один цікавий документ. Це указ магістрату від 25 березня 1231 року, у якому говорилося, що від цього дня нікого з мешканців міста не будуть карати в'язницею за борги, як часто траплялося до того. Правда, із застереженням, аби борги не були пов'язані із шахрайством. А в кінці указу зазначалося, що він виданий «... на прохання преподобного брата, блаженного Антонія, духівника ордену Братів Менших (Брати Менші - це офіційна назва ченців-францисканців. - прим. І. Б.)» (цит. за о. Сиккари Антонио, «Портреты святых» Милан «Христианская Россия» 1998 том 3-4 стор. 226). Преподобний брат Антоній - це, власне, і був святий Антоній Падуанський. Яким чином йому вдалося переконати владу міста піти на такий крок, документи мовчать. Але, мабуть, зрозуміло кожному, що цей указ перед-усім захищав нижчі верстви населення. Пізніше, у XVI столітті, подібний закон на території Папської держави запровадив Папа святий Пій V.

Усі ці факти є непоодинокі. Ось що пише знаменитий єврейський філософ XX століття Еріх Фромм (1900-1980): «У соціальних питаннях великі середньовічні мислителі дотримувалися тієї думки, що всі люди є рівними перед Божим обличчям і що навіть найостанніша з них має безконечну ціну. У сфері економіки вони навчали, що праця підносить людину, а не служить її деградації, що нікого не можна змушувати діяти проти його власного блага, що заробітня платня і ціна повинні існувати на принципах справедливості. Що стосується політики, тут вони навчали, що держава має керуватися моральними принципами і що закон та правосуддя мають бути базовані на християнській ідеї справедливості, і що взаємини між тими, хто править, і тими, ким правлять, мають бути побудовані на взаємних зобов'язаннях» (Еріх Фромм, «Иметь или быть». Москва, Прогресс, 1986 стор. 163). В іншому місці цей же філософ цитує слова Фрідріха Артура, з якими цілком солідарний: «Дійсно, якби історія Європи продовжувалась у дусі XIII століття і якби в ній повільно, але наступально розвивався дух наукового пізнання та індивідуалізму, то зараз ми б перебували у надзвичайно сприятливому становищі» (там же, стор. 164).

Усе вище сказане є надзвичайно актуальне для нашого часу. Зрозуміло, мова тут не йде про відновлення старих середньовічних суспільних відносин, а про те, щоб прислухатися до голосу духовних авторитетів того часу. І варто зауважити: те, що у наш час вже немає таких суворих канонічних санкцій за ті чи інші зловживання як раніше, не означає, що відповідні вчинки перестали бути гріхом загалом. Ми всі прагнемо справедливого суспільства, а воно є можливе тільки при оперті на вищі духовні вартості.

На завершення доречно знову зацитувати слова Еріха Фромма: «Розквіт культури пізнього Середньовіччя пов'язаний з тим, що людей надихав образ Міста Божого. Розквіт сучасного суспільства пов'язаний з тим, що людей надихає образ Міста Земного - прогресу. Однак у наш час цей образ перетворився в образ Вавилонської вежі, яка вже починає давати тріщини і під руїнами якої вкінці загинуть всі і все (там же, стор. 224). Питання, наскільки ці прогнози сповняться, залежить від нашого вибору.

Ігор БРИНДАК. In coena Domini// "Жива вода" №12 2016